

**CHET TILI DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISH:
CHET TILIDA NUTQNI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN
MASHG'ULOTLAR**

Shabnam Juraboevna Israilova

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti doktoranti, Chirchiq, O'zbekiston
shabnamjurabayevna@gmail.com

Annotatsiya

Bugungi kunda chet tilida so'zlashuv ko'nikmasini shakllantirish chet tili o'qitish metodikasi sohasidagi eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada chet tilida so'zlashuv ko'nikmasini shakllantirishga oid bir necha samarali usullari keltirib o'tiladi.

Annotation:

Nowadays, the formation of the ability to speak in a foreign language is one of the most urgent problems in the field of foreign language teaching methodology. In this article, several effective methods of forming the ability to speak a foreign language are mentioned.

Аннотация:

На сегодняшний день формирование навыка владения иностранным языком является одной из наиболее актуальных проблем в области методики обучения иностранному языку. В этой статье будет представлено несколько эффективных методов формирования навыка владения иностранным языком.

Kalit so'zlar: gapirish ko'nikmasi, og'zaki nutq, mashg'ulot, nutqiy faoliyat, hikoya, rol ijro etish, muhokamalar, aqliy hujum, intervyu, yangiliklar.

Keywords: speaking skills, oral speech, exercise, speech activity, story, role playing, discussions, brainstorming, interview, news.

Ключевые слова: Ключевые слова: разговорные навыки, устная речь, упражнение, речевая деятельность, рассказ, исполнение роли, дискуссии, мозговой штурм, интервью, новости.

Kirish

Nutq "turli kontekstlarda og'zaki va og'zaki bo'lmagan belgilar yordamida ma'no yaratish va almashish jarayonidir" (Chaney, 1998, 13-bet). Nutq ikkinchi tilni o'rganish va o'rgatishning muhim qismidir. Uning ahamiyatiga qaramay, ko'p yillar davomida nutqni o'rgatish yetarli darajada baholanmagan va ingliz tili o'qituvchilari gapirish ko'nikmasini mashqlarni takrorlash yoki dialoglarni yodlash kabi usullar orqali o'rgatishda davom etishgan. Biroq, bugungi kunda har qanday tilni o'qirish maqsadi o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini oshirishni

talab qiladi, chunki faqat shu tarzda talabalar o'z fikrlarini ifoda etishlari va har bir kommunikativ vaziyatda ijtimoiy va madaniy qoidalarga mos ravishda muloqotga kirishishlari mumkin. Ikkinchi tilni o'rganuvchilarga eng yaxshi tarzda gapirishni o'rgatish maqsadida quyida og'zaki tilni o'rgatuvchi o'qituvchilar uchun takliflar bilan birga ingliz tili darslarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan ba'zi nutqiy faoliyatlar taqdim etiladi.

"Gapirish ko'nikmasini shakllantirish" nimani anglatadi?

"Gapirish ko'nikmasini shakllantirish" deganda ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'rganuvchilarni quyidagilarga o'rgatish tushuniladi:

Ingliz tilida nutq tovushlari va tovush naqshlarini yarating

So'z va gap urg'usi, intonatsiya naqshlari va ikkinchi til ritmidan foydalaning.

To'g'ri ijtimoiy muhit, auditoriya, vaziyat va mavzuga muvofiq mos so'z va jummalarni tanlang.

O'quvchilarning fikrlarini mazmunli va mantiqiy ketma-ketlikda tartibga soling.

Tildan qadriyatlar va mulohazalarni ifodalash vositasi sifatida foydalaning.

Tilni tez va ishonchli tarzda bir necha g'ayritabiiy pauzalar bilan ishlatib, bu ravonlik (fluency) deb ataladi. (Nunan, 2003)

Gapirish ko'nikmasini qanday shakllantirish kerak?

Hozirda ko'plab tilshunoslik va ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'rgatuvchi o'qituvchilarining ta'kidlashlaricha talabalar ikkinchi tilda gapirishni "o'zaro ta'sir qilish" orqali o'rganishadi. Kommunikativ tilni o'rgatish va hamkorlikda faoliyat olib borish bu maqsad tomon eltuvchi eng samarali yo'l hisoblanadi. Gapirish ko'nikmasini shakllantirish real hayotiy vaziyatlarga asoslanadi. Ushbu usulni ingliz tili darslarida qo'llash orqali talabalar bir-birlari bilan maqsadli muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Xulosa qilib aytganda, ingliz tili o'qituvchilari o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishga yordam beradigan kundalik muloqot, samarali mashg'ulotlar va mazmunli vazifalarni bajaradigan sinf muhitini yaratishlari zarur. Bu esa talabalarning maqsadga erishish uchun vazifalarni guruhlarda bajarishlari natijasida yuzaga kelishi mumkin.

Nutqni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar

Muhokamalar

Ma'lum bir mavzuga asoslangan darsdan so'ng turli o'quvchilar bilan mavzu doirasida munozara o'tkazilishi mumkin. Talabalar muhokama natijasi sifatida ma'lum masala doirasida tegishli xulosaga kelish, mavzu haqida fikr almashish yoki muammoga kichik guruhlar shaklida yechim topish kabi maqsad va vazifalarni belgilab oladilar. Muhokamadan oldin uning maqsad va vazifalari o'qituvchi tomonidan belgilanishi kerak. Shunday qilib, muhokama jarayoni shu maqsadga muvofiq bo'lganligi sababli, o'quvchilar vaqtlarini bir-biri bilan ahamiyatsiz narsalar haqida suhbatlashishga sarflamaydilar. Masalan, talabalar qo'shilish/qo'shilmaslik (agree/disagree) muhokamalarida ishtirok etishlari mumkin. Ushbu turdagi munozaralarda o'qituvchi har biri 4 yoki 5 kishidan iborat bo'lgan talabalar guruhlarini tuzishi va "Odamlar o'qiganlarida yaxshiroq o'rganishadimi yoki odamlar sayohat qilganlarida yaxshiroq o'rganishadimi?" kabi munozarali jummalarni berishi mumkin. So'ngra har bir guruh o'z mavzusi bo'yicha ma'lum vaqt oralig'ida fikr yuritadi va sinfga o'z fikrlarini bildiradi.

Muhimi, nutq guruh a'zolari o'rtasida teng taqsimlanishi zarur. Oxirida sinf g'olib bo'lgan guruh g'oyasini eng yaxshi tarzda himoya qilganini aniqlaydi. Ushbu faoliyat tanqidiy fikrlash va tezkor qaror qabul qilishni rivojlantiradi va o'quvchilar boshqa guruhlarning fikrlariga qo'shilmasalar ham o'zlarini xushmuomalalik bilan ifoda etish va o'z fikrlarini himoya qila olishni o'rganadilar. Samarali guruh muhokamalari uchun katta guruhlarning tavsiya etiladi, chunki muhokamalarga tez kirishib keta olmaydigan o'quvchilar katta guruhlarda qatnashishdan qochishlari mumkin. Guruh a'zolarini o'qituvchi tayinlaydi yoki talabalar buni o'zlari belgilashlaydilar, lekin har bir muhokama faoliyatida guruhlarni qayta tashkil qilish lozim, shunda o'quvchilar turli odamlar bilan ishlashlari va turli g'oyalarni to'g'ri qabul qila olishni mumkin. Nihoyat, sinf yoki guruh muhokamalarida, maqsad nima bo'lishidan qat'iy nazar, talabalar doimo savollar berishga, fikrlarni ifodalashga va ularni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilishi zarur.

Rollar ijrosi

Talabalarni chet tilida gapirishga undashning yana bir usuli – rol ijro etish. Talabalar o'zlarini turli xil ijtimoiy vaziyatlarda va turli xil ijtimoiy rollarga ega deb tasavvur qilishadi. Rolli o'yinlarda o'qituvchi o'quvchilarga ular kimligi, ular nimani o'ylashlari yoki his qilishlari kabi ma'lumotlarni beradi. Shunday qilib, o'qituvchi talabaga "Sen Devidsan, sen shifokorga borib, kecha nima bo'lganini aytib berasan va ..." deb aytishi mumkin (Harmer, 1984).

Simulyatsiyalar

Simulyatsiyalar rolli o'yinlarga juda o'xshaydi, ammo simulyatsiyalarni rolli o'yinlardan farq qiladigan narsa shundaki, ular yanada murakkab. Simulyatsiyalarda talabalar real muhit yaratish uchun sinfga narsalarni olib kelishlari mumkin. Misol uchun, agar talaba qo'shiqchi sifatida ishlayotgan bo'lsa, u qo'shiq aytish uchun mikrofonni olib keladi va hokazo. Rol o'yinlari va simulyatsiyalar juda ko'p afzalliklarga ega. Birinchidan, ular qiziqarli bo'lganligi sababli talabalarni ruhlantiradilar. Ikkinchidan, Harmer (1984) ta'kidlaganidek, ular ikkilanuvchan o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, chunki rolli o'yin va simulyatsiya mashg'ulotlarida ular boshqa rolga ega bo'ladilar va o'zlari uchun gapirishlari shart emas, ya'ni ular mas'uliyatni o'z zimmlariga olishlari zarur bo'lmaydi.

Axborotni to'ldirish

Ushbu mashg'ulotda o'quvchilar juft bo'lib ishlashlari kerak. Bitta talaba sherigida mavjud bo'lmagan ma'lumotlarga ega bo'ladi va hamkorlar o'z ma'lumotlarini almashadilar. Axborot bo'shlig'i faoliyati muammoni hal qilish yoki ma'lumot to'plash kabi ko'plab maqsadlarga xizmat qiladi. Bundan tashqari, har bir qatnashuvchi muhim rol o'ynaydi, chunki sheriklar boshqalarga kerakli ma'lumotlarni taqdim qilmasa, vazifani bajarib bo'lmaydi. Bu tadbirlar samaralidir, chunki har bir kishi o'rganilayotgan chet tilida uzoq gapirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Aqliy hujum

Berilgan mavzu bo'yicha talabalar ma'lum vaqt davomida g'oyalarni ishlab chiqishi zarur. Mavzudan kelib chiqqan holda, individual yoki guruhli aqliy hujum samarali bo'lib, o'quvchilar tez va erkin fikr hosil qiladi. Aqliy hujumning yaxshi tomoni shundaki, talabalar bildirilgan g'oyalari qanday bo'lishidan qat'iy nazar tanqid qilinmaydi, shuning uchun talabalar yangi g'oyalarni almashish uchun tayyor turadilar.

Hikoya

Talabalar oldindan kimdandir eshitgan ertak yoki hikoyani qisqacha umumlashtirishlari yoki sinfdoshlariga aytib berish uchun o'zlarining hikoyalarini yaratishlari mumkin. Hikoya ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Shuningdek, u o'quvchilarga fikrni qanday qilib boshlash, rivojlantirish va tugatish, jumladan, qahramonlar va hikoyaning jarayonini ifodalashni o'rgatadi. Talabalar topishmoqlar yoki hazillar aytishlari mumkin. Misol uchun, har bir darsning boshida o'qituvchi bir nechta o'quvchilarni chaqirib, qisqa topishmoqlar yoki hazillarni berishi mumkin. Shunday qilib, o'qituvchi nafaqat o'quvchilarning nutq qobiliyatiga murojaat qiladi, balki sinf e'tiborini ham jalb qiladi.

Intervyular

Talabalar tanlangan mavzular bo'yicha turli odamlar bilan suhbatlar o'tkazishlari mumkin. O'qituvchi o'quvchilarga qanday turdagi savollarni berishlari mumkinligini yoki jarayonning tartibi haqida ko'rsatmalar beradi, lekin talabalar o'zlari suhbat savollarini tayyorlashlari kerak. Odamlar bilan suhbat o'tkazish talabalarga nafaqat darsda, balki dars jarayonidan tashqarida ham nutq qobiliyatini mashq qilish imkoniyatini beradi va ularning ijtimoiylashuviga yordam beradi. Suhbatdan so'ng har bir talaba o'z ishini sinfga taqdim etishi lozim. Bundan tashqari, talabalar bir-biridan intervyu olishlari va sherigini sinfga "tanishtirishlari" mumkin.

Hikoyani tugallash

Bu juda yoqimli, butun sinf uchun erkin so'zlash mashg'uloti bo'lib, o'quvchilar aylanada o'tirishadi. Ushbu faoliyat uchun o'qituvchi hikoya qilishni boshlaydi, lekin bir necha jumladan keyin u hikoya qilishni to'xtatadi. So'ngra har bir o'quvchi oldingisi to'xtagan joydan hikoya qila boshlaydi. Har bir talaba to'rtidan o'ngacha jumla qo'shishi kerak. Talabalar yangi belgilar, voqealar, tavsiflar va hokazolarni qo'shishlari mumkin.

Yangiliklar

Darsga kelishdan oldin o'quvchilardan gazeta yoki jurnal o'qishlari so'raladi va ular sinfdan o'z do'stlariga o'zlari topgan eng qiziqarli yangiliklar haqida so'zlab berishadi. Talabalar o'zlari kundalik hayotda boshdan kechirgan do'stlariga aytishga arziydigan biror voqeani boshdan kechirganliklari haqida gapirib berishlari mumkin.

O'yin kartalari

Ushbu o'yinda o'quvchilar to'rt kishidan iborat guruhlar tuzishlari kerak. Har bir kostyum mavzuni ifodalaydi. Masalan:

G'isht: pul topish

Yuraklar: sevgi va munosabat

Qarg'a: unutilmas xotira

Chillak: Eng yaxshi o'qituvchi

Guruhdagi har bir talaba kartani tanlaydi. Keyin, har bir talaba o'sha mavzu bo'yicha 4-5 ta savol yozadi va guruhdagi boshqa odamlarga beradi. Masalan:

Agar "G'ishtlar: pul topish" mavzusi tanlangan bo'lsa, bu yerda bir nechta berilishi mumkin bo'lgan savollar mavjud:

Pul hayotingizda muhimmi? Nega?

Pul topishning eng oson yo'li qanday?

Lotereya haqida qanday fikrdasiz? Va boshqalar.

Shu bilan birga, o'qituvchi mashg'ulotning boshida shuni aytishi kerakki, o'quvchilarga "ha-yo'q" deb jabob beriluvchi savollar berilishga ruxsat etilmaydi, chunki "ha" yoki "yo'q" deb aytish bilan talabalar og'zaki nutqni rivojlantirishda samarasiz hisoblanadi. Aksincha, talabalar bir-birlariga maxsus so'roq so'z (What? How? Which? When?)li so'roq savollar beradilar, shunda o'quvchilar to'liq gaplar bilan javob berishadi.

Rasmni tasvirlash

Nutq faoliyatida rasmlardan foydalanishning yana bir yo'li - o'quvchilarga bitta rasm berish va ular rasmda nima borligini tasvirlab berishlaridir. Bu faoliyat uchun guruhlar tuziladi va har bir guruhga turli xil rasm beriladi. Talabalar rasmni o'z guruhlari bilan muhokama qiladilar, so'ngra har bir guruh vakili rasmni butun sinfga tasvirlab beradi. Ushbu faoliyat o'quvchilarning ijodkorligi va tasavvurini, shuningdek, notiqlik qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Farqni topish

Bu mashg'ulot uchun o'quvchilar juft bo'lib ishlashadi va har bir juftlikka ikki xil rasm beriladi, masalan, o'g'il bolalarning futbol o'ynayotgani va yana bir tennis o'ynayotgan qizlarning rasmi. Talabalar juftlikda suratlardagi o'xshashlik va/yoki farqlarni muhokama qiladilar.

Gapirish ko'nikmasini rivojlantirish bo'yicha o'qituvchilar uchun tavsiyalar

Og'zaki tilni o'rgatishda ingliz tili o'qituvchilariga bir nechta tavsiyalar:

Birgalikda ishlash, haqiqiy(authentic) materiallar, vazifalar va umumiy bilimlarni o'z ichiga olgan boy muhitni ta'minlash orqali talabalarga chet tilida gapirish uchun maksimal imkoniyatni taqdim eting.

Barcha talabalarni har bir nutqiy faoliyatga jalb qilishga harakat qiling; Buning uchun talabalar ishtirokining turli usullaridan foydalaning.

Sinfda o'qituvchining nutq vaqtini qisqartirish va talabalarning nutq vaqtini oshirish. O'qituvchi rolidani o'quvchi roliga o'ting va o'quvchilarni kuzating.

Talabaning javobini sharhlashda ijobiy tomonlarini ko'rsating.

Talabalarni ko'proq gapirishga undash uchun "Nima demoqchisiz? Qanday qilib shunday xulosaga keldingiz?" kabi qiziqarli savollarni bering.

"Taqqimotingiz juda zo'r bo'ldi. Bu yaxshi ish bo'ldi. Materiallarni tayyorlash va ovozingizdan unumli foydalanishdagi sa'y-harakatlaringizni juda qadrlayman..." kabi yozma fikr bildiring. Talabalar gapirayotganda tez-tez talaffuz xatolarini tuzatmang. Tuzatish talabani nutqidan chalg'itmasligi kerak.

Nutq faoliyatini nafaqat darsda, balki darsdan tashqarida ham jalb qilish; ota-onalar va yordam bera oladigan boshqa odamlar bilan bog'laning.

Talabalar mashg'ulotga to'g'ri yondashayotganliklariga ishonch hosil qilish sinf bo'ylab aylanib chiqing va ular guruh yoki juftlik bo'lib ishlayotganda sizning yordamingizga muhtojmi yoki yo'qligini tekshiring.

Talabalarga nutq faoliyatida zarur bo'lgan lug'atni oldindan tayyorlang.

O'z fikrini chet tilida ifodalashda qiynalayotgan talabalar duch keladigan muammolarni tashxislang va og'zaki tilni rivojlantirish uchun ko'proq imkoniyatlarni taqdim eting.

Xulosa

Gapirish ko'nikmasini rivojlantirish chet tilni o'rganishning juda muhim qismidir. Chet tilida aniq va samarali muloqot qilish qobiliyati o'quvchining maktabdagi muvaffaqiyatiga va keyinchalik hayotning har bir bosqichida muvaffaqiyatiga yordam beradi. Shuning uchun til o'qituvchilari nutqni takomillashtirishga katta e'tibor berishlari zarur. Talabalarni faqatgina yodlashga undagandan ko'ra, mazmunli muloqot amalga oshiriladigan boy muhitni ta'minlash zarur. Shu maqsadda, yuqorida sanab o'tilgan turli nutqiy faoliyatlar o'quvchilarga hayot uchun zarur bo'lgan asosiy interfaol ko'nikmalarni rivojlantirishda katta hissa qo'shadi. Bu mashg'ulotlar o'quvchilarning o'quv jarayonida faolligini oshiradi va shu bilan birga o'qish jarayonini ular uchun mazmunli va qiziqarli qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Celce-Murcia. M. 2001. Teaching English as a Second or Foreign Language (3rd ed). USA: Heinle&Heinle.
2. Chaney, A.L., and T.L. Burk. 1998. Teaching Oral Communication in Grades K-8. Boston: Allyn&Bacon.
3. Baruah, T.C. 1991. The English Teacher's Handbook. Delhi: Sterling Publishing House.
4. Brown, G. and G. Yule. 1983. Teaching the Spoken Language. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Harmer, J. 1984. The Practice of English Language Teaching. London: Longman.
6. McDonough, J. and C. Shaw. 2003. Materials and Methods in ELT: a teacher's guide. Malden, MA; Oxford: Blackwell.
7. Nunan, D., 2003. Practical English Language Teaching. NY:McGraw-Hill.
8. Staab, C. 1992. Oral language for today's classroom. Markham, ON: Pippin Publishing.
9. Khudaiberdievna, T. G. (2019). Actual trends in modern creative photography. World Scientific News, 119, 85-96.
10. Ташмухамедова, Г. Х., & Баймухамедова, Д. Б. (2017). Синтез визуальных искусств. Высшая школа, (5), 62-63.
11. Ташмухамедова, Г. Х. (2017). Духовно-нравственное воспитание средствами фотографии. Высшая школа, 2(2), 51-52.